

Democratieonderwijs in Europa

Een vergelijkende analyse

Medegefinancierd door
de Europese Unie

VAL-YOU
Education for democratic citizenship

Content

Introductie	2
Kernprincipes, waarden en doelstellingen van onderwijs over democratie	4
Onderwijs over democratie in de geselecteerde landen	4
Europese en internationale kaders die educatie over democratie vormgeven	7
In kaart brengen van de integratie van educatie over democratie in nationale kaders	9
Integratie van educatie over democratie en Europese waarden	9
Het integreren van onderwijs over democratie en Europese waarden in concrete schoolvakken.....	11
Onderwijs over democratie in het curriculum.....	13
Studenten actief betrekken bij het leerproces	19
Inzichten in de projectlanden.....	19
Evaluatie van het onderwijs over democratie.....	23
Training van leraren en hulpmiddelen	24
Training van leraren.....	24
Onderwijsmaterialen voor het onderwijs over democratie	25
Initiatieven ter versterking van het onderwijs over democratie	26
De complexiteiten van onderwijs over democratie navigeren.....	28
Conclusie.....	33
Colofon.....	34

Introductie

Democratie is meer dan een politiek systeem – het is een manier van omgaan met de samenleving, gebaseerd op participatie, dialoog en respect voor diversiteit. Als een van de kernwaarden van Europa is democratie onlosmakelijk verbonden met menselijke waardigheid, vrijheid, gelijkheid en de rechtsstaat.

In een tijdperk van toenemende politieke polarisatie, de opkomst van desinformatie en uitdagingen voor democratische normen, is educatie voor democratisch burgerschap belangrijker dan ooit. Het voorziet individuen van de kennis en vaardigheden om complexe politieke landschappen te navigeren, informatie kritisch te beoordelen en actief deel te nemen aan het maatschappelijk leven. Bovendien bevordert het sociale cohesie door het stimuleren van wederzijds begrip, respect en een gedeelde toewijding aan fundamentele rechten en waarden.

Onderwijs over democratie wordt algemeen erkend als een essentieel onderdeel van nationale onderwijssystemen in heel Europa, zij het met wisselende nadruk en uiteenlopende mate van consistente implementatie.

Landen als Duitsland en Oostenrijk, gevormd door ingrijpende historische gebeurtenissen, tonen een sterke inzet om democratische waarden in hun curricula te verankeren en actieve participatie van leerlingen te bevorderen via diverse initiatieven en institutionele ondersteuning. Griekenland, met zijn historische band met democratie, geeft vanaf jonge leeftijd prioriteit aan burgerbetrokkenheid en mensenrechten. Daarentegen erkennen Italië en Spanje wel

"Democratie kan niet slagen tenzij degenen die hun keuze uitbrengen, voorbereid zijn om wijs te kiezen. De echte waarborg van democratie is daarom educatie."

Franklin D. Roosevelt

het belang van educatie over democratie, maar ondervinden zij moeilijkheden bij het waarborgen van een consistente en diepgaande implementatie in alle instellingen, deels als gevolg van regionale autonomie in Spanje en verschillende schoolprioriteiten in Italië. Nederland, waar het wettelijk verplicht is om democratische waarden te bevorderen, ervaart eveneens variatie in de uitvoering vanwege de flexibiliteit die scholen hebben bij het vormgeven van hun programma's.

Ondanks deze verschillen blijft de onderliggende erkenning van het belang van educatie over democratie voor het voorbereiden van geïnformeerde en betrokken burgers een gemeenschappelijke noemer in deze Europese landen.

De manieren waarop democratie wordt onderwezen en beleefd op scholen verschillen echter aanzienlijk binnen Europa. Terwijl sommige landen educatie over democratie integreren in hun curricula via participatief schoolbestuur en projecten voor burgerbetrokkenheid, vertrouwen andere landen voornamelijk op formeel klassikaal onderwijs. De mate waarin jongeren worden aangemoedigd om kritisch te denken, deel te nemen aan debat en een gevoel van handelingsbekwaamheid te ontwikkelen, varieert afhankelijk van historische erfenissen, politieke prioriteiten en onderwijs tradities.

Deze vergelijkende analyse onderzoekt hoe verschillende Europese landen—Duitsland, Oostenrijk, Griekenland, Spanje, Italië en Nederland—educatie over democratie benaderen, en werpt een licht op hun unieke strategieën, gemeenschappelijke uitdagingen en de bredere implicaties voor de toekomst van democratische participatie.

Door deze diverse benaderingen te onderzoeken, streven we ernaar te begrijpen wat werkt, welke tekortkoming blijven bestaan, en hoe educatie democratie kan blijven versterken in een veranderend politiek landschap.

Onderwijs over democratie in de geselecteerde landen

Kernprincipes, waarden en doelstellingen van onderwijs over democratie

Er is één gemeenschappelijk doel van onderwijs over democratie in heel Europa:

Het uitrusten van leerlingen met de kennis, vaardigheden, houdingen en waarden die nodig zijn voor actief en verantwoordelijk burgerschap.

De manieren waarop landen dit doel bereiken verschillen echter, beïnvloed door historische ervaringen, politieke systemen en onderwijstradities.

De educatie over democratie in Duitsland wordt geleid door het Beutelsbacher consensus (1976), dat drie fundamentele principes vastlegt:

- het verbod op indoctrinatie, wat inhoudt dat scholen onafhankelijk denken stimuleren in plaats van politieke opvattingen op te leggen;
- het aanmoedigen van politieke controverse, waarbij maatschappelijke en politieke kwesties openlijk besproken moeten worden om de complexiteit van de werkelijkheid te weerspiegelen
- en het emanciperen van leerlingen, door hen de vaardigheden te geven om politieke situaties te analyseren en actief deel te nemen aan democratische processen.

Scholen moeten politieke kwesties eerlijk presenteren en onafhankelijk en kritisch denken stimuleren, zonder specifieke politieke ideologieën te promoten.

Kernwaarden hebben betrekking op mensenrechten en menselijke waardigheid, gelijkheid en rechtvaardigheid, vrijheid van denken en meningsuiting, solidariteit en democratische participatie. De doelstellingen zijn het overbrengen van politieke geletterdheid, maar ook het bevorderen van kritisch denken en actieve deelname.

Het Duitse onderwijssysteem is gedecentraliseerd, waarbij elk van de 16 deelstaten verantwoordelijk is voor het eigen onderwijsbeleid. De Permanente Conferentie van Ministers van Onderwijs en Cultuur (Kultusministerkonferenz, KMK) zorgt echter voor coördinatie en harmonisatie tussen de deelstaten om landelijke onderwijsstandaarden te waarborgen. De resoluties van de KMK, zoals de Aanbeveling over educatie over democratie uit 2018, geven richting aan democratisch leren op scholen. Onderwijs voor democratie moet niet alleen plaatsvinden binnen afzonderlijke vakken, maar moet vanaf groep 1 verankerd zijn in alle vakken als een vakoverstijgend onderwijsprincipe.

Ook Italië richt zich op het bevorderen van democratische betrokkenheid die verder gaat dan theoretische kennis. Het land hanteert een participatieve benadering van educatie over democratie, waarbij burgerlijke betrokkenheid wordt gestimuleerd via debatten, leerlingenraden en initiatieven zoals de Kinder- en Jongerenraad. Deze raad stelt leerlingen in staat om lokale gemeenschapsprojecten voor te stellen en vertegenwoordigd te zijn in het contact met het gemeentebestuur. Door samen te werken met gemeentelijke autoriteiten over kwesties zoals verkeersveiligheid voor voetgangers in de buurt van scholen, doen leerlingen directe ervaring op met democratische besluitvorming.

Hoewel Italië de nadruk legt op praktische burgerlijke betrokkenheid, richt Spanje zich meer op klassikale discussies en vertegenwoordiging. Het Spaanse kader voor educatie over democratie is gebaseerd op kernprincipes van pluralisme en tolerantie, waarbij respect voor diverse perspectieven wordt gewaarborgd, al kunnen politieke spanningen—met name in Catalonië—invloed hebben op het onderwijs. Scholen stimuleren leerling participatie en vertegenwoordiging via gekozen klassenvertegenwoordigers en schoolraden, al is hun invloed vaak beperkt. Er wordt sterk de nadruk gelegd op kritisch denken en debat, maar controversiële onderwerpen worden soms vermeden. Daarnaast is er aandacht voor mensenrechten en gelijkheid, waaronder gesprekken over racisme, gendergelijkheid en rechten van LGBTQIA+ maken deel uit van het curriculum, al verschillen de diepgang en focus per regio. Ondanks inspanningen om betrokkenheid te stimuleren, blijven er uitdagingen bestaan om zinvolle leerling participatie te waarborgen en gevoelige onderwerpen op een effectieve manier aan te pakken.

Griekenland combineert burgerlijke kennis met praktische betrokkenheid om leerlingen onder te dompelen in democratische principes in hun dagelijks leven. Educatie over democratie is opgebouwd rond principes zoals de rechtsstaat, mensenrechten, participatie, pluralisme en kritisch denken. Het curriculum legt de nadruk op burgerlijke kennis en leert leerlingen over de Griekse grondwet, Europese instellingen en mondiale democratische systemen. In Griekenland stimuleren scholen ook actief burgerschap via leerlingenraden, debatten en vrijwilligersinitiatieven, terwijl ze ethisch bewustzijn en democratische besluitvorming bevorderen. Er wordt sterk de nadruk gelegd op praktische betrokkenheid om ervoor te zorgen dat leerlingen democratie daadwerkelijk ervaren in hun dagelijks leven.

Net als Duitsland volgt Oostenrijk gestructureerde benadering van educatie over democratie via het Onderwijsprincipe Politieke Vorming/Algemene Verordening Politieke Vorming (Unterrichtsprinzip Politische Bildung) en internationale kaders zoals het Handvest van de Raad van Europa inzake Onderwijs voor Democratisch Burgerschap en Mensenrechteneducatie. Zoals in de Duitse Beutelsbacher Consensus, zorgt het controverseprincipe ervoor dat politieke en maatschappelijke kwesties openlijk worden besproken, terwijl het verbod op overweldigende beïnvloeding leerlingen beschermt tegen sturing richting specifieke ideologieën. Het systeem bevordert ook analytische vaardigheden, waardoor leerlingen sociale structuren en machtsverhoudingen kritisch kunnen beoordelen.

Kernwaarden zijn:

- **Mensenrechten:** Het bevorderen van gelijkheid, rechtvaardigheid, solidariteit en vrijheid
- **Antidiscriminatie:** Het bestrijden van vooroordelen, racisme, antisemitisme, seksisme en homofobie.
- **Duurzaamheid:** Het stimuleren van verantwoord gebruik van hulpbronnen en het bevorderen van eerlijke verdeling.

Oostenrijkse scholen richten zich op het ontwikkelen van democratische competenties, het vergroten van het bewustzijn van mondiale uitdagingen en de praktische toepassing via verkiezingen voor leerlingenraden en parlementaire simulaties, waarbij persoonlijke verantwoordelijkheid in politieke betrokkenheid wordt gestimuleerd.

Nederland vertoont enkele overeenkomsten met Duitsland en Oostenrijk in zijn gestructureerde benadering, met een focus op democratische veerkracht en kritisch denken. Tegelijkertijd legt het land ook veel nadruk op pluralisme en inclusie, waarbij respect voor diverse perspectieven wordt bevorderd. Dit sluit nauw aan bij de Nederlandse aanpak om actief burgerschap en participatie in lokaal bestuur te waarborgen.

In Nederland is educatie over democratie diep verankerd in het curriculum, met als doel het bevorderen van democratisch bewustzijn, sociale verantwoordelijkheid en actief burgerschap. De Nederlandse benadering is gebaseerd op democratische veerkracht, waarbij leerlingen worden geholpen om zich te verbinden met democratische waarden en weerstand te bieden tegen desinformatie; participatie en vertegenwoordiging, door mogelijkheden te bieden voor besluitvorming

via leerlingenraden en (lokale) bestuursprojecten; en pluralisme en inclusie, waarbij respect voor diverse perspectieven en culturen wordt gestimuleerd. Net als in Italië ligt in Nederland de nadruk sterk op gemeenschapsgerichtheid. Betrokkenheid wordt gestimuleerd via projecten die scholen verbinden met lokale organisaties, waardoor leerlingen praktische ervaring opdoen met burgerschap. De wettelijke burgerschapsopdracht vereist onder andere dat scholen de basiswaarden van de democratische rechtsstaat bevorderen. Basiswaarden zijn fundamentele, minimale en breed gedragen waarden die de democratische rechtsstaat ondersteunen. Zonder burgers die deze waarden onderschrijven, kan een democratie niet bestaan. De overheid vraagt het onderwijs daarom om bij te dragen aan het bevorderen van deze waarden. Dit is een inspanningsverplichting: scholen zijn niet verantwoordelijk voor wat leerlingen denken, maar ze moeten wel de basiswaarden actief uitdragen.

Tot slot: hoewel een gedeelde inzet om leerlingen toe te rusten voor actief en verantwoordelijk burgerschap onderwijs over democratie in Europa verbindt, worden de benaderingen van afzonderlijke landen gevormd door hun unieke historische, politieke en onderwijskundige context.

Duitsland en Oostenrijk volgen gestructureerde kaders voor politieke educatie (zoals de Beutelsbacher Consensus), waarbij de nadruk ligt op kritisch denken en het vermijden van indoctrinatie. Italië geeft prioriteit aan praktische burgerlijke betrokkenheid. Spanje richt zich op klassikale discussies en het omgaan met politieke spanningen, terwijl Griekenland burgerlijke kennis combineert met praktische toepassing. Nederland legt de nadruk op democratische veerkracht, participatie en inclusie, vaak via gemeenschappelijke betrokkenheid.

Hoewel de benaderingen van educatie over democratie verschillen, delen ze allemaal een gemeenschappelijk doel: leerlingen uitrusten met de kennis, vaardigheden en waarden die nodig zijn voor actief en geïnformeerd burgerschap. Onderwijs over democratie in alle landen streeft ernaar om democratische principes diep te verankeren in de samenleving, zodat leerlingen worden voorbereid om op betekenisvolle wijze bij te dragen aan de toekomst van de democratie.

Europese en internationale kaders die educatie over democratie vormgeven

De ontwikkeling en implementatie van educatie over democratie in Europese landen worden sterk beïnvloed en ondersteund door een krachtig netwerk van Europese en internationale standaarden. Dit weerspiegelt een gezamenlijke inzet voor het bevorderen van democratische waarden, respect voor mensenrechten en het stimuleren van actief burgerschap.

Binnen de Europese Unie ligt de verantwoordelijkheid voor het onderwijsbeleid voornamelijk bij de afzonderlijke lidstaten. Toch bieden verschillende documenten op Europees niveau strategische richtlijnen.

Een opvallend voorbeeld is de **Verklaring van Parijs over het bevorderen van burgerschap en de gemeenschappelijke waarden van vrijheid, tolerantie en non-discriminatie via onderwijs** (2015), opgesteld na de terroristische aanslagen in Parijs en Kopenhagen.

Daarop volgde de **Aanbeveling van de Raad van 22 mei 2018 over het bevorderen van gemeenschappelijke waarden, inclusief onderwijs en de Europese dimensie van het lesgeven**, waarin scholen worden aangemoedigd om het begrip van EU-waarden te stimuleren.

Artikel 2 van het **Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU)**, waarin respect voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en mensenrechten is verankerd, vormt de basis voor deze inspanningen.

Daarentegen heeft de **Raad van Europa**—een afzonderlijke, pan-Europese organisatie die

ouder is dan de EU—een langdurige traditie opgebouwd op het gebied van burgerschapseducatie, gericht op het versterken van democratie en mensenrechten in zijn 46 lidstaten.

 Het **Handvest inzake Onderwijs voor Democratisch Burgerschap en Mensenrechteneducatie** vormt een fundamenteel kader, waarin regeringen worden aangespoord om burgerlijke betrokkenheid, kritisch denken en respect voor mensenrechten te prioriteren in hun nationale curricula.

 Om deze doelen te concretiseren bracht de Raad van Europa in 2018 het **Referentiekader voor Competenties voor Democratische Cultuur (RFCDC)** uit. Het RFCDC biedt een uitgebreid geheel aan competenties—kennis, vaardigheden, houdingen en waarden—die kunnen worden aangepast aan verschillende nationale contexten. Veel onderwijsministeries gebruiken het kader om beleid vorm te geven, zodat jongeren democratische waarden niet alleen leren kennen, maar ze ook actief toepassen in vakken variërend van geschiedenis en maatschappijleer tot kunst.

 Het meest recent bevestigen de **Reykjavik beginselen van Democratie** (2023), aangenomen tijdens de top van staatshoofden en regeringsleiders van de Raad van Europa, bevestigen opnieuw de gedeelde verantwoordelijkheid van nationale, regionale en lokale autoriteiten om democratie en goed bestuur te waarborgen en om betekenisvolle publieke participatie mogelijk te maken.

Naast Europese kaders sluit democratie-educatie ook aan bij mondiale standaarden.

 De Duurzame Ontwikkelingsdoelstelling 4.7 (SDG 4.7) van de **Verenigde Naties** bevordert onderwijs voor duurzame ontwikkeling en mondiaal burgerschap. SDG 4.7 streeft ernaar dat tegen 2030 alle leerlingen de kennis en vaardigheden verwerven die nodig zijn om duurzame ontwikkeling, mensenrechten, gendergelijkheid, een cultuur van vrede en geweldloosheid, en mondiaal burgerschap te bevorderen. SDG 4.7 pleit voor een holistische benadering van onderwijs, waarbij onderwijs over democratie een centrale rol speelt in het stimuleren van actief mondiaal burgerschap. Dit sluit aan bij de doelen van democratisch onderwijs, dat zich niet alleen richt op het voorbereiden van leerlingen op deelname aan lokale democratische processen, maar hen ook aanmoedigt om zich te verdiepen in mondiale vraagstukken, internationale kaders te begrijpen en bij te dragen aan een rechtvaardigere en vreedzamere wereld.

 Daarnaast dragen de **Universele Verklaring van de Rechten van de Mens** en de **VN-Verklaring over Mensenrechteneducatie en -opleiding** (2011) bij aan het vormgeven van nationale onderwijsstrategieën, waarbij de principes van waardigheid, gelijkheid en sociale rechtvaardigheid worden versterkt.

Integratie van educatie over democratie en Europese waarden

In kaart brengen van de integratie van educatie over democratie in nationale kaders

Na het verkennen van de uiteenlopende benaderingen van educatie over democratie in Europa, richten we ons nu op de formele erkenning en structurele verankering van dit cruciale domein binnen nationale onderwijssystemen. We gaan specifiek in op de vraag of onderwijs over democratie expliciet wordt voorgeschreven of genoemd in nationale onderwijsbeleidsdocumenten en curricula. Daarnaast onderzoeken we, in landen waar het is opgenomen, de pedagogische positionering ervan: wordt het behandeld als een afzonderlijk vakgebied, met toegewijde tijd en middelen, of is het geïntegreerd als een overkoepelend thema dat verweven is met verschillende vakgebieden?

In alle landen is er een duidelijke en expliciete opdracht voor onderwijs over democratie binnen hun nationale onderwijsbeleid en curricula. Hoewel het overkoepelende doel van het bevorderen van actief en verantwoordelijk burgerschap consistent blijft, verschilt de structurele implementatie.

In Duitsland is educatie over democratie, vaak aangeduid als "Politische Bildung" (politieke vorming), expliciet voorgeschreven en opgenomen in het nationale onderwijsbeleid en de curricula. Vanwege het federale onderwijssysteem bepaalt elke deelstaat zijn eigen leerplan, maar landelijke coördinatie wordt gewaarborgd door de Permanente Conferentie van Ministers van Onderwijs en Cultuur (KMK). De KMK benadrukt dat politieke vorming niet beperkt mag blijven tot één vak, maar geïntegreerd moet worden in het gehele curriculum.

Onderwijs over democratie is verweven in verschillende vakken, waaronder maatschappijleer, aardrijkskunde, ethiek, geschiedenis en ook het vak Duits, waarin communicatie, argumentatie en kritische analyse van teksten over sociale en politieke vraagstukken aan bod komen.

In Italië is onderwijs over democratie, vaak aangeduid als "Educazione Civica" (burgerschapseducatie), expliciet voorgeschreven en opgenomen in het nationale onderwijsbeleid en de curricula.

Hoe is onderwijs over democratie geïntegreerd in het nationale onderwijsbeleid of curriculum?

						
Als afzonderlijk vak						
Als overkoepelend thema						

(Wet nr. 92 van 2019). Burgerschapseducatie is een verplicht vak op alle onderwijsniveaus, van het basisonderwijs tot en met het hoger secundair onderwijs, met de nadruk op bewustwording van rechten, kritisch denken en actieve participatie. Scholen integreren lessen burgerschap, debatten, leerlingenraden en gemeenschapsprojecten om leerlingen te betrekken bij het democratische leven. Initiatieven zoals de eerder genoemde Kinderen Jeugdleden bieden leerlingen de mogelijkheid om samen te werken met lokale overheden en invloed uit te oefenen op beslissingen in de echte wereld.

Voor Spanje wordt democratie onderwijs expliciet genoemd en geïntegreerd als een overkoepelend thema. Een belangrijke referentie is de Organieke Wet op het Onderwijs (LOE), met name zoals gewijzigd door de Organieke Wet 3/2020 (LOMLOE). Elementen van democratie onderwijs, waaronder democratische waarden, burgerschapseducatie en Europese identiteit, worden geacht verweven te zijn in verschillende vakken binnen het curriculum, met name in sociale wetenschappen, geschiedenis en taalvakken. De curriculumkaders op zowel nationaal als regionaal niveau geven aan hoe deze competenties binnen verschillende vakgebieden moeten worden behandeld.

Ook in Griekenland wordt onderwijs over democratie expliciet genoemd binnen het nationale onderwijsbeleid en curriculum. Wet 1566/1985 benadrukt de ontwikkeling van verantwoordelijke burgers met democratische waarden. Er wordt een gemengde benadering gehanteerd:

- Als een op zichzelf staand vak volgen leerlingen het vak Burgerschapseducatie. (Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή), Politieke

Educatie (Πολιτική Παιδεία), en actuele vraagstukken rond democratie en mensenrechten (Σύγχρονα Ζητήματα Δημοκρατίας και Ανθρώπινων Δικαιωμάτων), met onderwerpen zoals democratie, mensenrechten, politieke participatie en Europese waarden.

- Daarnaast worden democratische principes geïntegreerd in andere vakken, waaronder geschiedenis, maatschappijleer, filosofie en modern & Oudgrieks.

Oostenrijk heeft een duidelijke opdracht voor onderwijs over democratie: "Burgerschapseducatie" ("Staatsbürgerliche Bildung") is sinds 1978 geïntegreerd in het schoolsysteem via het onderwijskundige principe van vakoverschrijdend onderwijs. Dit geldt voor alle schooltypes en onderwijsniveaus.

"Burgerschapseducatie bevordert de persoonlijke ontwikkeling en draagt bij aan de vooruitgang van de gehele samenleving. Het speelt een actieve rol in het vormgeven van de maatschappij en het bevorderen van de democratie."

(Grundsatzlerlass/Algemene verordening 2015)

De implementatie varieert per schooltype. In beroepsonderwijs is burgerschapseducatie een op zichzelf staand vak, terwijl het in andere scholen wordt gecombineerd met vakken zoals geschiedenis, eigentijdse geschiedenis, rechten of economie. Sinds 2016 is burgerschapseducatie verplicht vanaf het zesde leerjaar. In basisscholen is het geïntegreerd in wereldoriëntatie. De curricula moedigen het verkennen aan van lokale, nationale, Europese en mondiale politieke vraagstukken.

In Nederland verplicht de Wet Versterking Burgerschap en Sociale Integratie basis en middelbare scholen om actief burgerschap en sociale integratie te bevorderen. Scholen en instellingen moeten op een doelgerichte, samenhangende en herkenbare manier kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat overbrengen aan hun leerlingen en studenten, en hen in staat stellen de sociale en burgerschapscompetenties te ontwikkelen die nodig zijn om samen te leven in een democratische rechtsstaat. De wet vereist ook dat deze basiswaarden zichtbaar zijn op school, dat leerlingen ze kunnen oefenen en dat de school een omgeving biedt waarin iedereen zich geaccepteerd en veilig voelt. De inspectie beoordeelt of scholen en instellingen aan deze wettelijke vereisten voldoen en of het bestuur zijn zorgplicht nakomt. Deze beoordeling is een integraal onderdeel van het toezicht. Het is belangrijk om te benadrukken dat scholen in Nederland, vanwege de onderwijsvrijheid, enige ruimte hebben in de manier waarop zij burgerschapsonderwijs vormgeven, maar de wettelijke opdracht en de geïntegreerde aanpak binnen de kerndoelen zijn duidelijk. Onderwijs over democratie wordt vaak aangeduid als burgerschapsonderwijs, volgt een vakoverstijgende benadering en is ingebed in vakken zoals geschiedenis, maatschappijleer en ethiek.

Het integreren van onderwijs over democratie en Europese waarden in concrete schoolvakken.

Onderwijs over democratie is geïntegreerd in verschillende vakken in Europese landen, zodat leerlingen inzicht ontwikkelen in democratische principes, instellingen en actief burgerschap. Hoewel elk land een eigen benadering hanteert, zijn gemeenschappelijke thema's onder meer maatschappelijke

betrokkenheid, kritisch denken en ervaringsgericht leren.

Maatschappijleer /Burgerschap/ politiek

spelen in alle landen een centrale rol. Hier leren leerlingen de basisprincipes van politieke systemen, instellingen en democratische processen kennen, en maken zij kennis met fundamentele rechten en Europese instellingen.

Een Duits voorbeeld laat zien dat leerlingen via simulaties, zoals gemeenteraadsvergaderingen of zittingen van het Europees Parlement, het proces van democratische meningsvorming van dichtbij ervaren en geconfronteerd worden met de bijbehorende uitdagingen. Het behandelen van actuele politieke thema's, het opzoeken van informatie, het bespreken van verschillende standpunten en het vormen van een eigen mening zijn eveneens belangrijke onderdelen van de lessen.

Geschiedenis

lessen belichten democratie en Europese waarden vanuit een historisch perspectief. Leerlingen leren hoe democratieën kunnen ontstaan en verdwijnen, het belang van mensenrechten, en hoe de Europese integratie zich heeft ontwikkeld.

Het voorbeeld van de Tweede Wereldoorlog en het nazitijdperk benadrukt het belang van het verdedigen van democratische waarden en het beschermen van mensenrechten. Ook de ontwikkeling van de Europese Unie en de bijbehorende kansen en uitdagingen komen aan bod.

De studie van de Oud-Griekse democratie als fundament van moderne democratische principes, samen met Europese historische gebeurtenissen zoals de Verlichting en de ontwikkeling van democratische staten, vormt een kernonderwerp in Griekenland.

Ethiek en Godsdienst

richten zich op waarden, normen, morele keuzes en interculturele dialoog. Deze vakken bevorderen de ontwikkeling van empathie, tolerantie en verantwoordelijkheidsgevoel. Leerlingen verkennen verschillende waardesystemen en bespreken welke waarden onmisbaar zijn voor een democratische samenleving. Deze vakken zijn niet in alle landen verplicht. In Nederland bijvoorbeeld zijn ethiek—vaak aangeduid als filosofie—en godsdienst niet verplicht op sommige scholen.

Lessen in de moedertaal of in vreemde talen

maken ook belangrijke bijdragen aan onderwijs over democratie. Ze richten zich op het bevorderen van kritisch denken, argumentatievaardigheden en deelname aan het publieke debat. Leerlingen analyseren politieke toespraken en teksten en leren hoe taal gebruikt kan worden om de publieke opinie te beïnvloeden. Ze houden zich ook bezig met actuele nieuwsberichten en zowel traditionele als nieuwe mediaformats.

Filosofie

In Griekenland is filosofie ook een belangrijk vak om te bestuderen hoe rechtsregels bijdragen aan een harmonisch samenleven en aan democratische en mensenrechten zoals vrijheid en gelijkheid. Ook de Oudgriekse literatuur bevat elementen die relevant zijn voor onderwijs over democratie, bijvoorbeeld door het onderwijzen van de Rede van Pericles,

een werk dat geldt als een lofzang op de Atheense republiek en als een monument van het werelderfgoed. Het doel is onder meer dat leerlingen de kenmerken en basiswaarden van democratie leren herkennen door vergelijking met andere systemen.

In alle landen wordt onderwijs over democratie zorgvuldig afgestemd op de cognitieve ontwikkeling van leerlingen. Het onderwijs verloopt van fundamentele waarden in de vroege jaren naar complexe politieke analyses in latere fasen. Deze geleidelijke aanpak zorgt ervoor dat leerlingen op een leeftijdsgeschiedte manier in aanraking komen met democratische principes en hun begrip ervan stap voor stap opbouwen.

In Duitsland volgt educatie over de democratie een gestructureerde opbouw. Op de basisschool (leeftijd 6–10 jaar) maken kinderen kennis met basisconcepten zoals eerlijkheid, respect en besluitvorming via activiteiten zoals klassenregels en schoolparlementen. In het lager voortgezet onderwijs (leeftijd 10–16 jaar) beginnen ze politieke systemen, rechten en verantwoordelijkheden te verkennen via discussies en oefeningen in kritisch denken. In het hoger voortgezet onderwijs (leeftijd 16–18/19 jaar) verdiepen leerlingen zich in politieke theorieën, mensenrechten en mondiale uitdagingen, ter voorbereiding op actief burgerschap.

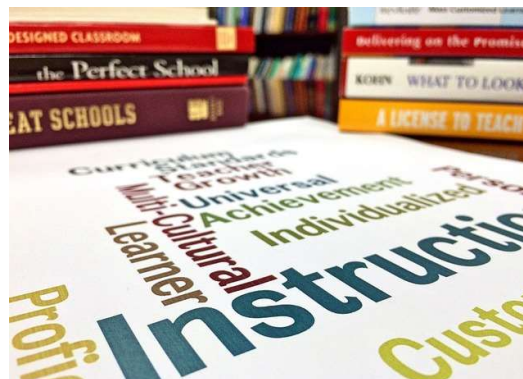

Oostenrijk hanteert een geïntegreerde aanpak waarbij onderwijs over democratie op alle onderwijsniveaus wordt ingebed. Op de basisschool is het opgenomen binnen het vak Mens en Samenleving, terwijl het in het voortgezet onderwijs vanaf het zesde leerjaar een meer gestructureerde vorm krijgt, zodat leerlingen voortdurend in aanraking komen met democratische principes.

In Nederland maakt educatie over democratie deel uit van het bredere kader van burgerschapsonderwijs, dat verplicht is voor alle scholen. In het basisonderwijs ligt de nadruk op sociale interactie, respect en basiswaarden van de democratie. In het lager voortgezet onderwijs worden meer gestructureerde discussies geïntroduceerd over burgerrechten, politieke systemen en mediawijsheid. In het hoger voortgezet onderwijs is onderwijs over democratie geïntegreerd in vakken zoals maatschappijleer en geschiedenis, waar leerlingen kritisch politieke ideologieën, bestuursstructuren en actuele democratische uitdagingen onderzoeken. Door het gedecentraliseerde onderwijssysteem kan de omvang en diepgang van onderwijs over democratie echter verschillen per school.

In landen zoals Italië, Spanje en Griekenland volgt onderwijs over democratie een progressief model. In de basisschool (leeftijd 6–10 jaar) maken leerlingen kennis met democratische waarden en basisverantwoordelijkheden als burger. In het lager voortgezet onderwijs (leeftijd 11–15 jaar) verkennen zij democratische instellingen, bestuursstructuren en burgerplichten. In het hoger voortgezet onderwijs (leeftijd 15–18 jaar) verdiepen leerlingen zich in politieke systemen, ideologieën en mondiaal bestuur, waarbij zij analytische vaardigheden ontwikkelen om democratie kritisch te kunnen

beoordelen, zowel in nationale als internationale context.

Onderwijs over democratie in het curriculum

In heel Europa worden verschillende onderwijsmethoden ingezet om onderwijs over democratie in het curriculum te integreren, met als doel het bevorderen van burgerlijke verantwoordelijkheid, actieve participatie en kritisch denken bij leerlingen:

Duitsland

Duitsland heeft een federaal onderwijssysteem, waardoor de curricula verschillen tussen de 16 deelstaten. De lijst is een voorbeeld van de curriculumverwijzingen in Saksen.

Duitse taal

Interculturele competentie en tolerantie

- 5^e leerjaar Leerdomein 3: Lezen en Begrijpen: Leerlingen verkennen sprookjes uit verschillende culturen en leren de waarde van tolerantie en intercultureel begrip.
- 9^e leerjaar, Leerdomein 3: Lezen en Begrijpen: Leerlingen lezen en vergelijken literaire werken uit de Duitse literatuur met werken uit andere Europese en niet-Europese literaturen.

Democratische waarden en participatie:

- 11^e/12^e leerjaar, Basisvak, Leerdomein 2: Het ontwerpen van toespraken: Leerlingen analyseren en ontwerpen toespraken en houden zich daarbij bezig met retorische middelen en strategieën voor meningsvorming.

Maatschappijleer/Recht/Economie

Europese integratie en samenwerking:

- 10^e leerjaar, Leerdomein 2: Uitdagingen voor Europa in een globale wereld: Leerlingen houden zich bezig met de doelstellingen, structuren en uitdagingen van de Europese Unie.

Democratie en de rechtsstaat:

- 9^e leerjaar, Leerdomein 1: Politieke orde in de Bondsrepubliek Duitsland: Leerlingen verwerven kennis over de grondrechten, de beginselen van de staatsinrichting en de constitutionele organen van de Bondsrepubliek Duitsland.

Geschiedenis

Europese geschiedenis en integratie:

- 6^e leerjaar, Leerdomein 1: De Romeinse beschaving en haar vormende invloed op Europa: Leerlingen leren over het belang van het Romeinse erfgoed voor de Europese cultuur.
- 11^e /12^e leerjaar, Basisvak, Leerdomein 4: Uitdaging "Vrede": Leerlingen onderzoeken de ontwikkeling van Europese integratie als een weg naar het waarborgen van vrede.

Mensenrechten en democratie:

- 9^e leerjaar, Leerdomein 2: Duitslands weg van democratie naar dictatuur: Leerlingen analyseren de ontwikkeling van de Weimarrepubliek en de bedreigingen voor de democratie.

Ethiek

Interculturele competentie en tolerantie:

- 7^e leerjaar, Leerdomein 1: Begrip en Communicatie: Leerlingen onderzoeken de oorzaken van conflicten, die ook kunnen voortkomen uit verschillende culturele en religieuze waarden, en ontwikkelen strategieën voor conflictoplossing.

Mensenrechten en menselijke waardigheid:

- 11^e/12^e leerjaar, Basisvak, Leerdomein 3: Vragen over rechtvaardigheid: Leerlingen bespreken de universele aanspraak op mensenrechten.

Aardrijkskunde

Europese integratie en samenwerking:

- 6^e leerjaar, Keuzegebied 1: Economische samenwerking in Europa: Leerlingen krijgen inzicht in economische samenwerking binnen Europa en leren het belang van samenwerking en uitwisseling.

Duurzame ontwikkeling:

- 11^e leerjaar, Basisvak, Leerdomein 3: Mondiale ongelijkheden en onderlinge afhankelijkheden: Leerlingen analyseren mondiale ongelijkheden en leren het belang van samenwerking en wederzijdse afhankelijkheid.

In alle Duitse deelstaten is er een vergelijkbare brede verankering, maar de tijd die expliciet wordt besteed aan democratie en Europese waarden blijft beperkt.

Italië

In Italië is onderwijs over democratie voornamelijk geïntegreerd in het verplichte vak **Burgerschapsonderwijs**, waarvoor jaarlijks minimaal 33 uur is voorgeschreven. Dit vak richt zich op de Italiaanse grondwet, nationale en Europese instellingen, verkiezingsprocessen en de scheiding der machten.

Geschiedenislessen verkennen de ontwikkeling van de democratie, waaronder het oude Griekenland en de Europese integratie.

Filosofie in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs bevordert kritisch denken over politieke en ethische vraagstukken.

Hoewel **maatschappijleer** en **godsdienst** kunnen bijdragen, moeten zij de staatsneutraliteit respecteren.

Veel scholen vullen het klassikale leren aan met **interdisciplinaire projecten en buitenschoolse activiteiten**, zoals simulaties van Italiaanse instellingen en bezoeken aan belangrijke democratische locaties, om praktische betrokkenheid te bevorderen. Belangrijke thema's die aan bod komen zijn mensenrechten (zoals het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens), de rechtsstaat, duurzaamheid en mondiaal burgerschap. Er wordt bovendien steeds meer aandacht besteed aan mediawijsheid om desinformatie tegen te gaan.

Spanje

In Spanje worden onderwijs over democratie en Europese waarden voornamelijk behandeld binnen het vak "Onderwijs in burgerschaps- en ethische waarden".

Het richt zich op vier kerncompetentiegebieden:

1. **Zelfkennis en persoonlijke autonomie:** Ontwikkeling van reflectie op identiteit en emotieregulatie.
2. **Inzicht in het sociale en democratische kader:** Inzicht in samenleven en betrokkenheid bij democratische waarden.
3. **Duurzaamheid en ecologische ethiek:** Het aannemen van duurzame houdingen en

inzicht in de onderlinge afhankelijkheid met het milieu.

4. **Emotionele vorming:** Ontwikkeling van gevoeligheid en betrokkenheid bij ethische en sociale vraagstukken.

Het curriculum voor het vak Onderwijs in Burgerschaps- en Ethische Waarden in Spanje behandelt diverse aspecten die verband houden met democratie en Europese waarden, waaronder:

- **Democratische systemen en instituties:** Inzicht in de structuren en functies van democratische samenlevingen, met nadruk op het belang van burgerparticipatie.
- **Rechten en verantwoordelijkheden van burgers:** Reflectie op mensenrechten, waardigheid, daadwerkelijke gelijkheid en gedeelde verantwoordelijkheid tussen vrouwen en mannen, evenals respect voor diversiteit en minderheden.
- **Actuele ethische en maatschappelijke vraagstukken:** Analyse van thema's zoals armoede, geweld, het migratieverschijnsel en de klimaatcrisis, waarbij een kritische en betrokken houding ten opzichte van deze uitdagingen wordt gestimuleerd.
- **Duurzaamheid en ecologische ethiek:** Het bevorderen van duurzame leefgewoonten en het begrijpen van de onderlinge afhankelijkheid tussen de mens en de natuurlijke omgeving

Onderwijs in burgerlijke en ethische waarden wordt uitsluitend gegeven in de laatste fase van de basisschool, in het 5^e en 6^e leerjaar, wanneer kinderen tussen de 10 en 12 jaar oud zijn. De totale tijd die aan het vak wordt besteed is 35 uur.

Griekenland

De belangrijkste aspecten van democratie en Europese waarden die in het curriculum aan bod komen, zijn de volgende:

- **Democratische systemen en instituties:**
Om leerlingen een grondige kennis van moderne democratische systemen te bieden, worden de verschillende vormen van democratie gepresenteerd zoals die functioneren in diverse Europese landen. Daarnaast is het voor een beter begrip noodzakelijk om de democratische instellingen te analyseren die elk democratisch systeem ondersteunen en bijdragen aan een correct en ordentelijk functioneren ervan.
- **Rechten en verantwoordelijkheden van burgers:**
Zoals Thucydides stelt in de Rede van Pericles: de ware burger is degene die zich bezighoudt met publieke aangelegenheden, en niet de vredelievende die zich enkel bekommert om zijn persoonlijke zaken. Daarom is de fundamentele verantwoordelijkheid van iedere burger voor het goed functioneren van het democratisch systeem om betrokken te zijn bij en interesse te tonen in publieke zaken. Het is dus niet voldoende om enkel onze rechten te kennen, maar vooral de verantwoordelijkheden die we hebben als actieve burgers en dat is precies waar het onderwijs in democratische en Europese waarden op gericht is.
- **Menselijke waardigheid en mensenrechten:**
Hoewel de meeste Europese landen een democratisch regeringssysteem hebben, blijven mensenrechten in het moderne tijdperk onder druk staan. Daarom is het van essentieel belang om onze leerlingen te vormen met waarden als empathie,

tolerantie en respect voor de ander, zodat zij uitgroeien tot actieve burgers die deze waarden zullen verdedigen en beschermen.

Oostenrijk

Burgerschapseducatie is sinds 1978 geïntegreerd in het Oostenrijkse onderwijssysteem via het onderwijskundige principe van vakoverschrijdend onderwijs. Dit principe geldt voor alle schooltypes en onderwijsniveaus.

“Burgerschapseducatie bevordert de individuele ontwikkeling en draagt bij aan de vooruitgang van de samenleving als geheel. Het speelt een actieve rol in het vormgeven van de maatschappij en het bevorderen van democratie.”

(Grundsatzterlass / Algemene verordening 2015)

Sinds 2016 is burgerschapseducatie verplicht vanaf het 6^e leerjaar. In de basisschool is het geïntegreerd in het vak wereldoriëntatie. De leerplannen stimuleren het verkennen van lokale, nationale, Europese en mondiale politieke vraagstukken.

Meer details zijn [hier](#) beschikbaar.

In de toolkit “EUROPA in der Schule. Aktionsideen, Projekte und Angebote für SchulleiterInnen und Lehrkräfte”, gepubliceerd in januari 2025, zijn er vijf pagina's met verwijzingen naar Europese en burgerschap gerelateerde thema's in de verschillende leerplannen.

Hier volgt een voorbeeld uit het leerplan voor burgerschapseducatie in de leerjaren 6 tot en met 8:

- Toepassingsgebieden voor leerjaar 6: kansen voor politiek handelen in het heden en de toekomst (niveaus van politiek handelen – lokaal, regionaal, nationaal, EU – en hun impact op het dagelijks leven en de wereld waarin leerlingen leven en politiek handelen)
- Toepassingsgebieden voor leerjaar 7: identiteiten en politiek in het heden en de toekomst (... bouwstenen van nationale en Europese identiteiten); verkiezingen en stemmen in het heden en de toekomst
- Toepassingsgebieden voor leerjaar 8: Europeanisering (verschillende historische en actuele opvattingen over Europa; de EU als economisch en vredesproject; het einde van een verdeeld Europa in 1989 en de gevolgen daarvan; de toetreding van Oostenrijk tot de EU en de daaropvolgende veranderingen in het buitenlands-, veiligheids- en neutraliteitsbeleid, in de samenleving en het dagelijks leven; de invloed van de EU op de leefwereld van leerlingen).

projectmatig werken (bijvoorbeeld nemen veel scholen deel aan educatieve projecten van ProDemos – Huis voor democratie en rechtsstaat). Een ander voorbeeld is het European Parliament Ambassador School-programma, dat tot doel heeft het begrip van leerlingen over parlementaire democratie en Europees burgerschap te vergroten. Deze flexibiliteit leidt tot variatie in hoe en wanneer burgerschapseducatie wordt aangeboden gedurende de jaren van het voortgezet onderwijs.

Nederland

In het Nederlandse voortgezet onderwijs is onderwijs over democratie voornamelijk geïntegreerd in het bredere kader van burgerschapseducatie. Historisch gezien heeft de grondwettelijke toewijding van Nederland aan onderwijsvrijheid scholen aanzienlijke autonomie gegeven bij het vormgeven van hun curricula, wat heeft geleid tot uiteenlopende invullingen van burgerschapseducatie tussen instellingen. Daardoor is er geen landelijk vastgesteld aantal uren verplicht gesteld voor burgerschapseducatie in specifieke leerjaren. Scholen zijn zelf verantwoordelijk voor het integreren van burgerschapsdoelen in hun onderwijsprogramma's, vaak binnen vakken zoals maatschappijleer, geschiedenis of via vakoverstijgende benaderingen en

Ondanks verschillen in hun onderwijssystemen delen Europese landen belangrijke elementen in hun benadering van onderwijs over democratie. In plaats van beperkt te blijven tot één vak, wordt onderwijs over democratie vaak geïntegreerd in meerdere disciplines zoals hierboven vermeld. Dit zorgt ervoor dat leerlingen democratische principes vanuit verschillende invalshoeken tegenkomen, waardoor hun begrip van bestuur, rechten en verantwoordelijkheden wordt verdiept.

Ervaringsgericht leren speelt een cruciale rol, waarbij scholen gebruikmaken van simulaties, leerlingenraden en maatschappelijke projecten om leerlingen actief te betrekken bij democratische processen.

Een ander essentieel onderdeel is mediawijsheid, waarmee leerlingen worden uitgerust met vaardigheden om informatie kritisch te beoordelen, zich verantwoordelijk te bewegen in digitale omgevingen en misinformatie te herkennen. Gezien de toenemende invloed van sociale media en digitale platforms is het bevorderen van kritisch omgaan met informatie belangrijker dan ooit.

Tot slot legt onderwijs over democratie in Europa sterk de nadruk op Europese waarden, waaronder mensenrechten, duurzaamheid en maatschappelijke verantwoordelijkheden. Door deze gedeelde principes te belichten, helpen scholen leerlingen een gevoel van Europese identiteit te ontwikkelen en versterken zij de democratische fundamenteën die het continent verbinden.

Studenten actief betrekken bij het leerproces

Verschillende Europese landen hanteren uiteenlopende onderwijsmethoden om onderwijs over democratie te bevorderen. Naast reguliere lesactiviteiten integreren scholen interactieve en ervaringsgerichte leerbenaderingen, zoals politieke simulaties, door leerlingen geleide debatten en projecten rond mediageletterdheid. Buitenschoolse initiatieven, waaronder leerlingenraden, Model United Nations en programma's voor maatschappelijke betrokkenheid, bieden aanvullende mogelijkheden voor actieve participatie. Bovendien versterken samenwerkingen met maatschappelijke organisaties, bezoeken aan democratische instellingen en nationale programma's die inclusie en actief burgerschap stimuleren, de democratische waarden buiten het klaslokaal. Een democratische schoolcultuur speelt een essentiële rol in het bevorderen van deze waarden, door ervoor te zorgen dat participatie, dialoog en respect voor diversiteit verankerd zijn in het dagelijkse schoolleven via leerlingenvertegenwoordiging, participatieve besluitvorming en een inzet voor inclusiviteit.

Inzichten in de projectlanden

Duitsland

Buiten het klaslokaal bevorderen Duitse scholen actief onderwijs over democratie via diverse interactieve en ervaringsgerichte leermethoden. Workshops over onderwerpen zoals conflictoplossing, mediageletterdheid en politieke participatie helpen leerlingen democratische vaardigheden te ontwikkelen. Buitenschoolse activiteiten, zoals leerlingenraden, debatclubs en Model United Nations, versterken deze principes verder.

Leerlingen doen ook praktijkervaring op door bezoeken aan democratische instellingen, waaronder het parlement, rechtbanken en historische locaties, waardoor hun inzicht in bestuur en maatschappelijke verantwoordelijkheid wordt verdiept.

Binnen het curriculum, met name in Saksen en Saksen-Anhalt, nemen leerlingen deel aan uiteenlopende activiteiten die gericht zijn op het bevorderen van democratische waarden en actief burgerschap. In de lessen maatschappijleer worden simulaties van politieke besluitvorming geïntegreerd, zoals nagebootste vergaderingen van de gemeenteraad of het Europees Parlement, waardoor leerlingen praktijkervaring opdoen met democratische processen en het opbouwen van consensus. In de geschiedenislessen worden rollenspellen ingezet om historische gebeurtenissen te verkennen, wat empathie en begrip voor verschillende perspectieven stimuleert. Debatten en discussies over actuele politieke en maatschappelijke kwesties worden aangemoedigd binnen vakken zoals maatschappijleer, Duits en ethiek, waardoor leerlingen onderzoek vaardigheden ontwikkelen, leren argumenteren en deelnemen aan respectvolle dialoog.

Mediageletterdheid wordt geïntegreerd in Duitse lessen via projectmatig leren, waaronder leerlingenkranten en literaire tijdschriften, waarbij verantwoordelijke journalistiek wordt onderwezen. Aardrijkskundelessen bevorderen actief burgerschap door middel van onderzoeksprojecten over mondiale vraagstukken zoals klimaatverandering en migratie, waarbij data-analyse en het

presenteren van bevindingen worden aangemoedigd. Daarnaast benadrukken programma's zoals Scholen zonder racisme—Scholen met moed inclusie, maatschappelijke verantwoordelijkheid en democratische betrokkenheid, zodat deze waarden verweven zijn met zowel het academische als het sociale leven op scholen in alle Duitse deelstaten.

Italië

In Italië spelen leerlingen een fundamentele rol in educatie over democratie, waarbij zij actief deelnemen aan leerlingenraden via democratisch gekozen vertegenwoordigers. Deze raden bieden een platform voor het bespreken van sociale en politieke kwesties, en bevorderen kritisch denken en spreekvaardigheid. Hoewel onderwijs over democratie voornamelijk is geïntegreerd in het klaslokaal—vaak binnen steeds interculturelere leeromgevingen—dragen organisaties uit de derde sector, zoals culturele verenigingen en groepen die democratische waarden promoten, ook bij door het aanbieden van educatieve projecten.

Op belangrijke nationale en Europese dagen die in het teken staan van democratie, organiseren scholen bezoeken aan belangrijke democratische locaties, zoals het Italiaanse parlement en plekken die herinneren aan het antifascistische verzet. Deze activiteiten versterken het historisch bewustzijn en stimuleren maatschappelijke betrokkenheid. Door deze gecombineerde inspanningen verwerven leerlingen zowel theoretische kennis als praktische ervaring met democratische participatie. Scholen werken samen met organisaties uit de derde sector om democratische waarden te bevorderen.

Spanje

Ook in Spanje wordt onderwijs over democratie gecombineerd met klassikaal onderwijs en excursies naar democratische instellingen, zodat leerlingen een praktisch inzicht krijgen in bestuurlijke processen. Leerlingen worden betrokken bij educatie over democratie via uiteenlopende participatieve activiteiten die betrokkenheid, kritisch denken en de toepassing van democratische principes in de praktijk bevorderen. Zo kiezen leerlingen vertegenwoordigers die samen met leraren en ouders deelnemen aan besluitvormingsprocessen, waardoor zij inspraak krijgen in schoolbeleid en activiteiten. Daarnaast stimuleert het curriculum gestructureerde debatten over ethische en maatschappelijke kwesties, met als doel het ontwikkelen van argumentatievaardigheden en respect voor meningsverschillen.

Griekenland

In Griekenland nemen leerlingen actief deel aan onderwijs over democratie via verschillende praktijkgerichte activiteiten die burgerschapszin en kritisch denken bevorderen. Leerlingenraden bieden een platform voor vertegenwoordiging van leerlingen, waardoor zij kunnen deelnemen aan besluitvorming en schoolbestuur. Debatten over politieke, sociale en ethische kwesties versterken de analytische vaardigheden en spreekvaardigheid van leerlingen, terwijl simulaties zoals het Helleense en Europese Parlement en Model United Nations (MUN) praktische inzichten bieden in democratische processen en internationale diplomatie.

Buiten het klaslokaal nemen leerlingen deel aan gemeenschapsprojecten en vrijwilligersinitiatieven, waarmee sociale verantwoordelijkheid en actief burgerschap

worden bevorderd. Scholen organiseren ook workshops en seminars over democratie, mensenrechten en mondiale vraagstukken, vaak in samenwerking met ngo's, universiteiten en externe experts. Programma's zoals het Jeugdparlement en buitenschoolse initiatieven verrijken het begrip van leerlingen over bestuur en maatschappelijke participatie. Daarnaast ondersteunen digitale platforms zoals Photodentro het onderwijs over democratie door interactieve leermaterialen aan te bieden.

Culturele evenementen die diversiteit en tolerantie vieren, spelen een belangrijke rol in het bevorderen van respect voor verschillende perspectieven en tradities. Door deze gezamenlijke inspanningen voorzien Griekse scholen leerlingen van de kennis en vaardigheden die nodig zijn om geïnformeerde, betrokken burgers te worden zowel op lokaal als op mondiaal niveau.

Oostenrijk

In Oostenrijk nemen leerlingen deel aan leerlingenparlementen op federaal en provinciaal niveau, doen mee aan Model United Nations Vienna en bezoeken interactieve politieke tentoonstellingen zoals *Europa Experience*. Burgerschapseducatie wordt bevorderd via schoolpartnerschappen en formele vertegenwoordiging van leerlingen.

“Scholen zijn plekken waar democratische handelingen worden beoefend, waardoor leerlingen hun recht op participatie en de impact van actieve betrokkenheid leren herkennen. Duurzame samenwerking binnen schoolgemeenschappen, bijvoorbeeld via klasfora, schoolfora en leerlingenraden, zijn essentieel voor het bevorderen van democratische ervaringen in het dagelijkse schoolleven.” (Grundsatzlerlass 2015)

Klik hier voor meer informatie

Er is een zeer levendige scene van maatschappelijke actoren die scholen bezoeken, evenals talrijke herdenkingsplaatsen die bezocht kunnen worden (waarvan de meeste educatieve programma's aanbieden). In Oostenrijk bestaat er een omvangrijk workshopprogramma dat wordt gefinancierd door het ministerie, waarmee scholen experts uit het maatschappelijk middenveld kunnen uitnodigen voor workshops (235 aanbiedingen van 77 verschillende initiatieven). Het doel is het versterken van democratische competenties en veerkracht: <https://oead.at/de/schule/extremismuspraevention>

Erinnen.at is verantwoordelijk voor het zogenaamde “Zeitzeug:innen-Programm” (herdenkingsprogramma waarbij getuigen van de Holocaust op scholen worden uitgenodigd) van het ministerie van Onderwijs.

Elke Oostenrijkse schoolklas zou een herdenkingsplaats moeten bezoeken, zoals Mauthausen of Auschwitz. Er zijn talrijke educatieve programma's beschikbaar in het Oostenrijkse parlement en in de parlementen van de deelstaten (Länder).

Nederland

Nederlandse scholen geven prioriteit aan mediageletterdheid, maatschappijleer en praktijkgerichte projecten, waarmee leerlingen analytische vaardigheden ontwikkelen die essentieel zijn voor deelname aan een democratische samenleving. Buiten het klaslokaal bieden veel scholen buitenschoolse activiteiten aan, zoals leerlingenraden, debatclubs en jongerenparlementen, die leerlingen praktische ervaring geven met democratische besluitvorming. Veel scholen nemen deel aan de eerder genoemde

educatieve projecten van ProDemos. Bezoeken aan overheidsinstellingen, deelname aan simulaties van parlementaire procedures en maatschappelijke betrokkenheidsprojecten versterken hun begrip van democratische waarden verder.

Daarnaast biedt deelname van leerlingen aan Europese initiatieven in alle Europese landen een uitstekende gelegenheid om in contact te komen met leeftijdsgenoten uit andere landen en zich te verdiepen in Europese principes en waarden. Deze ervaring bevordert empathie, tolerantie en kritisch denken. Belangrijker nog: het stelt leerlingen in staat om essentiële democratische vaardigheden actief te oefenen en te ontwikkelen, vooral wanneer zij op 17-jarige leeftijd stemrecht verkrijgen.

Evaluatie van het onderwijs over democratie

Het evalueren van onderwijs over democratie is essentieel om te waarborgen dat leerlingen daadwerkelijk worden uitgerust met de kennis, vaardigheden en motivatie die nodig zijn voor actieve en geïnformeerde participatie in een democratische samenleving. Tegelijkertijd maakt deze evaluatie voortdurende verbetering van lesmethoden en curriculumontwikkeling mogelijk.

De evaluatie van onderwijs over democratie verschilt aanzienlijk per land en weerspiegelt verschillende onderwijskundige prioriteiten en beoordelingsmethoden. In Duitsland kent de beoordeling uitdagingen doordat de nadruk ligt op feitelijke kennis in plaats van op essentiële vaardigheden zoals kritisch denken en politieke participatie. Om dit te verbeteren zouden alternatieve vormen van evaluatie, zoals portfolio's, presentaties en projectmatige beoordelingen, breder toegepast moeten worden.

Griekenland hanteert een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve methoden, waaronder gestandaardiseerde toetsen, enquêtes, klasobservaties en projectmatige activiteiten. Op dezelfde manier integreert Oostenrijk educatie over democratie in gestandaardiseerde evaluaties, waaronder eindexamens. Deelname aan internationale studies zoals CIVED en ICCS van de IEA biedt vergelijkende inzichten, terwijl de Oostenrijkse Democratiemonitor publieke opvattingen over democratie volgt, ook onder jongeren.

In Nederland wordt onderwijs over democratie geëvalueerd via een combinatie van curriculum gebonden toetsen, nationale enquêtes en deelname aan internationale studies zoals ICCS. Scholen richten zich op

competentiegerichte evaluatie, waarbij discussies, debatten en projectmatig leren worden ingezet om de democratische vaardigheden van leerlingen te beoordelen. Scholen hebben veel ruimte om hun eigen inhoud en aanpak van burgerschapseducatie te bepalen, zolang aan de wettelijke vereisten wordt voldaan. Dit betekent bijvoorbeeld dat een school zelf mag bepalen hoe zij de leerdoelen interpreteert of welke waarden zij wil overbrengen, mits alle wettelijke verplichtingen worden nageleefd.

De Nederlandse Onderwijsinspectie houdt toezicht op de integratie van burgerschapseducatie in scholen en ziet erop toe dat deze in overeenstemming is met nationale democratische waarden. De inspectie beoordeelt of het onderwijs dat gericht is op het bevorderen van burgerschap:

- is doelgericht (zijn er concrete leerdoelen geformuleerd voor kennis, houdingen en vaardigheden?)
- is samenhangend (is er een logische structuur?)
- herkenbaar (brengt de school de leerdoelen en samenhang daadwerkelijk in de praktijk?)

De inspectie beoordeelt ook of scholen aandacht besteden aan het bevorderen van basiswaarden en het ontwikkelen van sociale en burgerschapscompetenties.

Tot slot kijkt de inspectie ook naar de vraag of het schoolklimaat de basiswaarden weerspiegelt:

- Onderwijzen leraren de basiswaarden?

- Kunnen leerlingen oefenen met het toepassen van basiswaarden in de praktijk?
- Voelen leerlingen en leraren zich veilig en geaccepteerd?

In heel Europa wordt onderwijs over democratie op verschillende manieren vormgegeven, waarbij historische, culturele en politieke invloeden een belangrijke rol spelen.

Ondanks verschillende methodologieën leggen alle landen de nadruk op het bevorderen van actief burgerschap, kritisch denken en democratische betrokkenheid onder leerlingen, met als doel een goed geïnformeerde en participerende samenleving te waarborgen.

Training van leraren en hulpmiddelen

Training van leraren

Lesgeven binnen het domein van educatie over democratie vereist specifieke training vanwege de unieke uitdagingen die ermee gepaard gaan. Het snel veranderende politieke landschap vraagt van docenten dat zij op de hoogte blijven van opkomende kwesties, verschuivende ideologieën en de veranderende dynamiek van democratische praktijken. Gevoelige onderwerpen zoals mensenrechten, gelijkheid en sociale rechtvaardigheid dienen met zorg te worden benaderd, zodat alle leerlingen zich gerespecteerd en gehoord voelen tijdens discussies. Daarnaast moeten leraren voldoende voorzien zijn zodat ze kunnen omgaan met de complexiteit van uiteenlopende politieke opvattingen in de klas, waarbij kritisch denken wordt gestimuleerd terwijl een sfeer van wederzijds respect behouden blijft. Specifieke training stelt docenten in staat deze uitdagingen effectief het hoofd te bieden en een boeiende, inclusieve leeromgeving te creëren.

Specifieke opleidingsprogramma's voor leraren over onderwijs over democratie bestaan in verschillende landen, al verschilt hun toegankelijkheid en de mate waarin deelname verplicht is.

In Duitsland zijn dergelijke programma's beschikbaar, maar deelname is doorgaans vrijwillig. Leraren kunnen trainingen volgen via online platforms of interne workshops. Hoewel burgerschapseducatie deel uitmaakt van de initiële lerarenopleiding aan hogescholen, zijn nascholingsprogramma's niet verplicht. Door lage deelnamecijfers worden cursussen soms geannuleerd. Toch vormt onderwijs over democratie een essentieel onderdeel van de lerarenopleiding in Duitsland.

Leraren verbinden zich ertoe democratische normen en waarden te respecteren wanneer zij aan hun loopbaan beginnen..

In Italië hebben leraren de mogelijkheid om deel te nemen aan trainingen op het gebied van onderwijs over democratie, met een nadruk op burgerschapseducatie en burgerrechten. Universiteiten bieden uitgebreide cursussen aan over democratie, mensenrechten en actief burgerschap, waarbij steeds meer wordt ingezet op interactieve en digitale werkvormen. Ook regionale instellingen spelen een belangrijke rol in het ondersteunen van deze scholing.

In Spanje bieden nationale en regionale initiatieven onder andere online lesguides en workshops aan, georganiseerd door de Centra voor Pedagogische Middelen in Catalonië. Hoewel nascholing wordt aangemoedigd, is deze niet verplicht.

Griekenland hanteert een meer gestructureerde aanpak, met trainingssessies aangeboden door het Instituut voor Onderwijsbeleid (IEP), universiteiten en ngo's. Programma's die worden georganiseerd door het Helleense Parlement zijn gericht op het verdiepen van het begrip van leraren over democratische principes, al blijft deelname optioneel.

In Oostenrijk is training geïntegreerd in gespecialiseerde programma's zoals de Jean Monnet Teacher Training aan de Universiteit van Wenen, die zich richt op EU-studies en burgerschap. Deze programma's zijn echter niet verplicht voor alle leraren.

Ook in Nederland vormt onderwijs over democratie een integraal onderdeel van de professionele ontwikkeling van leraren. Verschillende onderwijsinstellingen bieden

specifieke programma's aan, met zowel online als fysieke trainingen, om leraren te voorzien van de juiste instrumenten om democratische waarden en principes in hun klaslokalen te integreren.

Onderwijsmaterialen voor het onderwijs over democratie

Verscheidene landen bieden een scala aan onderwijsmaterialen ter ondersteuning van het onderwijs over democratie.

In Duitsland bestaat een sterke academische basis, met talrijke onderzoeksprojecten en gespecialiseerde hoogleraarschappen. De [Bundeszentrale für politische Bildung](#) (bpb) biedt een uitgebreid aanbod aan online materialen, waaronder artikelen, video's en hulpmiddelen zoals de "Wahl-O-Mat", waarmee leerlingen hun politieke standpunten kunnen vergelijken met die van verschillende partijen.

In Italië bevordert het [Ministerie van Onderwijs](#) burgerbetrokkenheid en democratische waarden, waarbij lokale scholen samenwerken met externe organisaties zoals verenigingen voor legaliteit (Libera tegen de maffia) of Katholieke Actie. Veel scholen integreren Erasmus-projecten in hun curriculum.

Spanje biedt via de website '[EducaGob](#)' enkele hulpmiddelen aan, die educatief materiaal over ethiek bundelt, maar specifieke inhoud over onderwijs over democratie ontbreekt.

In Griekenland richten de door het Ministerie van Onderwijs uitgebrachte leerboeken zich op democratie en burgerlijke verantwoordelijkheden. Het digitale platform "[Photodentro](#)" biedt interactieve hulpmiddelen, terwijl educatieve programma's van het Helleense Parlement en ngo's zoals de Rosa Luxemburg Stichting leraren verder ondersteunen. Griekenland neemt ook deel aan Europese initiatieven zoals Erasmus+ en het programma "Education for Democratic Citizenship" van de Europese raad, die aanvullende middelen bieden om onderwijs over democratie in het klaslokaal te integreren.

Oostenrijk ondersteunt leraren via het [Oostenrijks Centrum voor Burgerschapseducatie op Scholen \(Zentrum polis\)](#), dat onderwijsmaterialen en trainingen aanbiedt. Het centrum is tevens verantwoordelijk voor de coördinatie van het grote scholennetwerk "[EUrope at school](#)". Forum Politische Bildung publiceert een [tijdschrift voor leraren](#). Het [Democracy Centre Vienna](#) is een onafhankelijke wetenschappelijke instelling, actief in zowel onderzoek als praktijkgerichte educatie.

In Nederland fungeert SLO als het nationale expertisecentrum voor curriculumontwikkeling. In opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft SLO een actuele

conceptversie van de kerndoelen voor burgerschap ontwikkeld. Daarnaast biedt SLO concrete handvatten om aan de slag te gaan met basisvaardigheden voor burgerschap via <https://www.slo.nl/thema/meer/basisvaardigheden/burgerschap/>

Het doel van het [Expertisecentrum Burgerschap](#) is om adequate ondersteuning te bieden bij het vormgeven van burgerschapseducatie. De ondersteuning richt zich op het duurzaam versterken van burgerschapseducatie in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs en middelbaar beroepsonderwijs, met als doel het stimuleren van doelgerichte, planmatige en herkenbare burgerschapseducatie, waarbij de school fungeert als veilige oefenplaats. Ondersteuning wordt geboden op alle niveaus: voor besturen, schoolleiders, coördinatoren en leraren. Tot slot richt het expertisecentrum zich op het verbinden van onderzoek, beleid en praktijk, en vertaalt dit naar concrete, praktische ondersteuning voor besturen, scholen en onderwijsinstellingen.

Initiatieven ter versterking van het onderwijs over democratie

Versillende initiatieven in diverse landen zijn gericht op het versterken van het onderwijs over democratie. In Duitsland biedt de [Bundeszentrale für politische Bildung \(bpb\)](#) middelen en programma's aan ter bevordering van burgerbetrokkenheid. Andere initiatieven, zoals "[Schule ohne Rassismus – Schule mit Courage](#)", richten zich op het bestrijden van racisme en het bevorderen van tolerantie op scholen. Programma's zoals "[Jugend debattiert](#)" stimuleren leerlingen om in debat te gaan over politieke en maatschappelijke kwesties, terwijl simulaties van de Model United Nations bijdragen aan een dieper begrip

van internationale politiek. Daarnaast richten projecten zoals “Begegnung mit der Zeitgeschichte” en “Erinnerung, Verantwortung und Zukunft” zich op Holocausteducatie en recente Duitse geschiedenis. Het Europees Jeugdparlement betreft jongeren actief bij politieke debatten op Europees niveau.

In Nederland richten overheid en maatschappelijke organisaties zich op het onderwijzen van democratische waarden, rechten en verantwoordelijkheden via schoolcurricula en samenwerkingen met lokale organisaties. Het Ministerie van Onderwijs ondersteunt diverse programma's die gericht zijn op het bevorderen van burgerbetrokkenheid en mensenrechten. Scholen werken samen met organisaties zoals de Nederlandse College voor de Rechten van de Mens en andere stichtingen die burgerschaps- en democratieonderwijs stimuleren. Daarnaast is Nederland actief betrokken bij EU-initiatieven zoals Erasmus+ en het programma European Parliament Ambassador Schools (EPAS), die leerlingen de kans bieden om zich op nationaal en Europees niveau te verdiepen in democratie-educatie.

In Oostenrijk zijn er verschillende scholennetwerken, zoals de European Parliament Ambassador Schools (EPAS) en de UNESCO-scholen, die zich richten op mensenrechten, democratie en participatie.

De complexiteiten van onderwijs over democratie navigeren

Uitdagingen

Onderwijs over democratie in Europa staat voor veelzijdige uitdagingen die nauw verbonden zijn met het veranderende sociaal-politieke landschap. Een belangrijke hindernis is het aanpakken van de groeiende politieke polarisatie en extremisme. Onderwijzers moeten open en respectvolle dialoog bevorderen in klaslokalen waar leerlingen steeds meer vastgeroeste en tegengestelde opvattingen kunnen hebben. Deze uitdaging wordt verder verergerd door de verspreiding van misinformatie en desinformatie, met name online, wat het vertrouwen in democratische instellingen en processen kan ondermijnen.

De digitale transformatie biedt zowel kansen als risico's voor onderwijs over democratie. Hoewel digitale hulpmiddelen het leren en de betrokkenheid versterken, worden leerlingen ook blootgesteld aan schadelijke inhoud, cyberpesten en misinformatie. Onderwijzers moeten leerlingen digitale vaardigheden bijbrengen om online omgevingen op een verantwoorde en kritische manier te navigeren, en tegelijkertijd digitaal burgerschap en ethisch online gedrag bevorderen. Het aanpakken van deze uitdagingen is essentieel om jongeren voor te bereiden op een geïnformeerde, betrokken en verantwoordelijke rol als burger die bijdraagt aan de vitaliteit van democratische samenlevingen.

Het omgaan met kwesties rond identiteit en diversiteit vormt een andere belangrijke uitdaging voor leraren. Zij moeten inclusieve klaslokalen creëren waarin leerlingen met diverse etnische, religieuze, taalkundige, sociaaleconomische en seksuele

achtergronden zich gezien, gewaardeerd en gerespecteerd voelen. Dit vereist een genuanceerd begrip van verschillende identiteiten, bewustzijn van mogelijke vooroordelen en het vermogen om respectvolle dialogen tussen uiteenlopende perspectieven te begeleiden. Leraren moeten leerlingen helpen om in contact te komen met diverse standpunten, stereotypen te doorbreken en de rijkdom van diversiteit in de samenleving te waarderen. Het behandelen van thema's zoals vooroordelen, discriminatie en historische onrechtvaardigheden moet op een informatieve manier gebeuren die tegelijkertijd sociale cohesie bevordert. Daarnaast dienen leraren potentiële conflicten of misverstanden die voortkomen uit culturele verschillen op een constructieve en gevoelige manier te hanteren, terwijl zij zich bewust blijven van hun eigen mogelijke vooroordelen.

Gezien de complexiteit van deze uitdagingen is het duidelijk dat leraren behoefte hebben aan

gestructureerde, hoogwaardige training om onderwijs over democratie effectief te kunnen geven. Een belangrijk structureel knelpunt is het ontbreken van een verplichte, op zichzelf staande lerarentraining of vak voor burgerschapseducatie, waardoor veel leraren onvoldoende voorbereid zijn op het behandelen van controversiële onderwerpen. Daarnaast maken verouderde onderwijsmethoden en het gebrek aan interactieve, leerlinggerichte benaderingen het moeilijk om leerlingen op een effectieve manier te betrekken.

Onderwijs over democratie mist vaak een samenhangende en diepgaande aanpak doordat het geïntegreerd is in meerdere vakken in plaats van een op zichzelf staand vak in alle scholen. Het moet concurreren voor ruimte binnen het curriculum, waarbij academische prestaties vaak voorrang krijgen boven burgerlijke betrokkenheid. Buitenschoolse initiatieven hebben vaak weinig budget en de evaluatie van programma's voor onderwijs over democratie is inconsistent. Verder zijn er beperkte mogelijkheden voor de participatie van leerlingen in schoolbesturen, weerstand van autoritaire en populistische politieke groeperingen, en minimale betrokkenheid van gezinnen, wat de effectiviteit van onderwijs over democratie verder bemoeilijkt.

Land specifieke uitdagingen zorgen voor extra complexiteit. In Spanje leiden curriculaire inconsistenties tussen autonome regio's tot een ongelijke implementatie. Daarnaast bestaat er vaak een aanzienlijke kloof tussen theoretische kaders en de realiteit van de onderwijspraktijk. Hoewel officiële rapporten en academische publicaties een geïdealiseerd beeld schetsen van inclusiviteit en democratische waarden, tonen de ervaringen van leraren binnen het formele

onderwijssysteem een complexer en uitdagender beeld. In bredere zin dragen verschillen in middelen en curricula in Europa bij aan inconsistent onderwijs over democratie, waarbij sommige scholen meer ondersteuning en training ontvangen dan andere. Politieke polarisatie beïnvloedt eveneens de perceptie en hoe onderwijs over democratie wordt vormgegeven. In Italië beperkt polarisatie bijvoorbeeld de ruimte voor leraren om bepaalde onderwerpen te bespreken, terwijl democratische praktijken buiten het klaslokaal onderontwikkeld blijven. In Spanje beroepen politieke partijen uit het hele ideologische spectrum zich vaak op het begrip democratie, terwijl zij tegenstanders als ondemocratisch bestempelen, wat leidt tot een semantische uitholling van het concept. De relatief jonge Spaanse democratie, die werd geconsolideerd met de Grondwet van 1978 na de dictatuur van Franco, is nog steeds in ontwikkeling, waarbij historische herinnering, politieke narratieven en de ontwikkeling van een sterke democratische cultuur voortdurend in beweging zijn.

Omstreden onderwerpen

Discussies en controverses rond onderwijs over democratie zijn wijdverspreid in Europese landen en weerspiegelen vaak bredere maatschappelijke en politieke spanningen. Deze debatten draaien om verschillende kernpunten, waaronder de rol van politici in scholen, de balans tussen ideologische neutraliteit en democratische waarden binnen het curriculum, de mate van participatie van leerlingen in besluitvorming, en de invloed van externe actoren zoals ngo's.

Een van de meest omstreden kwesties is of politici scholen zouden moeten bezoeken.

In Duitsland heeft dit tot aanzienlijke controverse geleid, vooral met betrekking tot bezoeken van extreemrechtse politici, zoals die van de AfD. In 2018 bezocht Jörg Urban, een AfD-politicus, een school in Saksen, wat leidde tot verontwaardiging vanwege zorgen dat de partij het bezoek gebruikte voor propaganda in plaats van voor een open politieke discussie. Critici stelden dat, gezien de nationalistische en anti-immigratiestandpunten van de AfD, het toelaten van hun vertegenwoordigers in klaslokalen het risico met zich meebrengt dat leerlingen worden blootgesteld aan extreme ideologieën. Hoewel politici van alle grote partijen scholen bezoeken, krijgt de betrokkenheid van de AfD bijzondere aandacht vanwege haar polariserende retoriek, wat leidt tot bredere debatten over de grenzen van politieke betrokkenheid in het onderwijs. Deze zorgen zijn vooral uitgesproken in Oost-Duitsland, waar de politieke geschiedenis van de regio en de sterke aanwezigheid van de AfD de discussie over democratie lastig maken.

Tegelijkertijd zijn schoolbezoeken door politici en leerlingenbezoeken aan parlementen—waarbij gesprekken met gekozen vertegenwoordigers plaatsvinden—gebruikelijk in heel Europa. In landen als Italië, Griekenland en Nederland bestaan vergelijkbare debatten over de vraag of dergelijke vormen van betrokkenheid bijdragen aan democratisch leren of juist politieke vooringenomenheid introduceren.

Oostenrijk hanteert doorgaans een meer open benadering; de algemene houding is dat leerlingen niet mogen worden overspoeld en dat een evenwichtige presentatie van verschillende meningen moet worden gewaarborgd. Inzichten in politieke praktijk en ontmoetingen met de werkelijkheid dienen het lesprogramma aan te vullen en worden als wenselijk beschouwd:

“Ontmoetingen met personen en instellingen uit de politieke sfeer (politiek, belangenorganisaties, ngo’s, burgerinitiatieven, media, enz.) spelen een bijzondere rol bij de uitvoering van burgerschapseducatie. De betrokkenheid van externe actoren of aanbieders van burgerschapseducatie heeft een belangrijke meerwaarde, aangezien school geen afgesloten ruimte is, maar altijd ingebed is in een concrete maatschappelijke omgeving.”
(*Onderwijskundig principe burgerschapseducatie, algemene verordening 2015*)

Een terugkerend debat richt zich op de inhoud en benadering van onderwijs over democratie. Het langstlopende en meest hardnekkige debat over burgerschapseducatie in Oostenrijk betreft de vraag of het vak een op zichzelf staand vak zou moeten worden in alle schooltypes. Wetenschappers hebben geldige argumenten vóór deze stap, terwijl de onderwijsadministratie problemen ziet bij het

verankeren van een extra vak en daarmee meer lesuren in het curriculum. Het debat heeft nieuwe impuls gekregen doordat het regeringsprogramma van 2025 de invoering van een nieuw vak, democratie-educatie, heeft aangekondigd.

Sommigen pleiten voor een voornamelijk theoretisch curriculum dat de nadruk legt op constitutionele principes en historische ontwikkelingen, terwijl anderen juist pleiten voor een meer praktische benadering waarin debat, activisme en mediawijsheid worden geïntegreerd. In Italië bestaan er talloze debatten over dit onderwerp. De discussie richt zich met name op de vraag of activisme en kritisch denken moeten worden aangemoedigd: voor sommigen is dit essentieel om de democratie te versterken, terwijl anderen vinden dat dit beter vermeden kan worden omdat het jongeren politiek zou kunnen beïnvloeden. In Duitsland richten curriculumdiscussies zich vaak op gevoelige thema's zoals immigratie, Europese integratie en de erfenis van de Duitse Democratische Republiek (DDR). De manier waarop deze onderwerpen worden onderwezen, kan tot controverse leiden: sommigen pleiten voor een evenwichtige presentatie van uiteenlopende perspectieven, terwijl anderen benadrukken dat het noodzakelijk is om democratische waarden te versterken. Zo blijft de manier waarop migratie wordt gepresenteerd—als een kans of als een uitdaging—een verdeeld onderwerp. In Spanje wordt dit debat verder bemoeilijkt door regionale verschillen, met name in Catalonië na het zelfbeschikkingsreferendum van 2017 dat niet werd erkend door de Spaanse staat. Dit leidde tot een van de diepste politieke crises in de recente geschiedenis van het land, waarbij beide kanten elkaar ervan beschuldigden ondemocratisch te handelen. Deze context heeft invloed gehad op het debat over het

onderwijssysteem. De spanningen tussen de centrale regering en de Generalitat van Catalonië hebben belangrijke aspecten van het schoolsysteem beïnvloed, zoals het model van taalkundige onderdompeling, het onderwijs in democratische waarden en de participatie van de onderwijsgemeenschap in besluitvorming.

Over het algemeen weerspiegelen deze debatten bredere ideologische spanningen binnen de samenleving over hoe geschiedenis onderwezen moet worden en hoe actuele politieke kwesties in het klaslokaal behandeld moeten worden.

Het niveau van participatie van leerlingen in schoolbesluitvorming is een ander punt van discussie. Hoewel sommige onderwijsexperts pleiten voor meer betrokkenheid van leerlingen, bijvoorbeeld via leerlingenraden, stellen anderen de vraag of dergelijke initiatieven daadwerkelijk invloed bieden of slechts symbolisch zijn. Deze discussie raakt aan de kern van burgerschapseducatie: gaat het in de eerste plaats om kennisoverdracht, of moet het actief participatie en maatschappelijke betrokkenheid stimuleren? Deze vraag is bijzonder relevant in Oost-Duitsland, waar historische ervaringen met beperkte democratische participatie van invloed kunnen zijn op de houding ten opzichte van de betrokkenheid van leerlingen bij het schoolbestuur.

De rol van niet-gouvernementele organisaties (ngo's) in het onderwijs over democratie blijft een onderwerp van debat, vooral vanwege zorgen over politieke neutraliteit. Hoewel ngo's waardevolle expertise en middelen brengen, roept hun betrokkenheid vragen op over mogelijke vooringenomenheid. Een ngo die zich richt op milieuactivisme kan bijvoorbeeld bepaalde perspectieven op klimaatverandering benadrukken die

sommigen als te activistisch beschouwen voor een neutrale onderwijsomgeving. Scholen moeten deze kwesties zorgvuldig afwegen om ervoor te zorgen dat externe bijdragen aansluiten bij de onderwijsdoelstellingen en tegelijkertijd een evenwichtige benadering behouden.

Ten slotte, met de toenemende verspreiding van misinformatie en desinformatie, groeit de oproep aan scholen om mediawijsheid te versterken als onderdeel van het onderwijs over democratie. Dit omvat het ontwikkelen van kritische denkvaardigheden bij leerlingen om bronnen te beoordelen, vooringenomenheid te herkennen en het effect van algoritmes op sociale media te begrijpen. Toch blijft het een uitdaging om neutraliteit te combineren met actieve betrokkenheid. Hoe kunnen scholen leerlingen uitrusten met de middelen om informatie kritisch te analyseren en deel te nemen aan geïnformeerde debatten, zonder een specifieke politieke agenda te bevorderen? Deze vraag is bijzonder relevant in Oost-Duitsland, waar zorgen bestaan over de vatbaarheid voor misinformatie en extremistische narratieven. Vergelijkbare zorgen zijn ook in andere landen naar voren gekomen, zoals blijkt uit academische en publieke debatten over de gevoeligheid van jongeren voor autoritaire denkbeelden.

Lees meer: Foa, R. S., & Mounk, Y. (2019). *Youth and the populist wave: Are young people really more authoritarian than their parents?* Journal of Democracy, 30(3), 5–19. <https://doi.org/10.1353/jod.2019.0044>.

Deze debatten illustreren de complexiteit van onderwijs over democratie in Europa. Hoewel er brede consensus bestaat over het belang ervan, bepalen verschillen in historische contexten, politieke verhoudingen en

maatschappelijke opvattingen hoe het onderwijs over democratie wordt vormgegeven en welke uitdagingen zich daarbij voordoen. Het vinden van een evenwicht tussen ideologische neutraliteit, actieve participatie en het bevorderen van democratische waarden blijft een voortdurende uitdaging voor zowel onderwijzers als beleidsmakers.

Conclusie

De vergelijkende analyse van het onderwijs over democratie in Duitsland, Italië, Spanje, Griekenland, Oostenrijk en Nederland laat zien dat het belang ervan in alle zes landen breed wordt erkend. Ondanks deze consensus is het onderwijs over democratie zelden een op zichzelf staand vak; het wordt doorgaans geïntegreerd binnen verschillende disciplines. Hoewel deze benadering zorgt voor brede blootstelling, brengt ze ook aanzienlijke uitdagingen met zich mee in de praktische uitvoering, waaronder inconsistenties in diepgang, samenhang en prioritering binnen curricula.

Naast structurele uitdagingen kampt onderwijs over democratie in deze landen ook met moeilijkheden op het gebied van docentvoorbereiding, toewijzing van middelen en de noodzaak om kritisch denken en actieve participatie te bevorderen. Om deze problemen aan te pakken is meer investering nodig in lerarenopleidingen die docenten uitrusten met de vaardigheden en het vertrouwen om complexe en soms gevoelige onderwerpen te behandelen. Daarnaast kunnen voldoende middelen en het toepassen van interactieve, leerlinggerichte benaderingen de effectiviteit van onderwijs over democratie vergroten.

In een tijd van toenemende politieke polarisatie, misinformatie en maatschappelijke uitdagingen is het versterken van onderwijs over democratie belangrijker dan ooit. Door systematische verbeteringen in opleiding, middelen en didactische benaderingen te prioriteren, kunnen onderwijssystemen jongeren beter voorbereiden op betekenisvolle deelname aan democratische processen en bijdragen aan de veerkracht van democratische samenlevingen.

Colofon

Deze publicatie is ontwikkeld binnen het kader van het Erasmus+-project **VAL-YOU – Het bevorderen van Europese waarden en veerkracht in het schoolonderwijs** (Projectnummer: 2024-1-DE03-KA220-SCH-000253176).

Onderzoek & bijdragen per land:

Wisamar Bildungsgesellschaft gemeinnützige GmbH

Dr. Carl Hermann Gymnasium Schönebeck
Christian-Gottfried-Ehrenberg Gymnasium Delitzsch

Vienna Forum for Democracy and Human Rights / Zentrum polis

Directorate of secondary Education of Lassithi

Tilburg University

Open Europe

Polygonal

Bewerking & layout

Wisamar Bildungsgesellschaft gemeinnützige GmbH

Disclaimer

Co-funded by
the European Union

Gefinancierd door de Europese Unie. De opvattingen en meningen die in deze publicatie worden geuit, zijn uitsluitend die van de auteurs en weerspiegelen niet noodzakelijkerwijs die van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap onderwijs en cultuur (EACEA). Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor verantwoordelijk worden gehouden.

Dit werk is gelicentieerd onder de Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GelijkDelen 4.0 Internationale Licentie (CC BY-NC-SA 4.0).

Om een kopie van deze licentie te bekijken, ga naar:
<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode.en>